

Кой е драконът, който ни спира, и как да го победим?

Кои аспекти от нашата култура и възприятия за света пречат на развитието ни като нация и като личности?

Габриела Панова, *Американски Колеж в София*

Под пламъците на безразличието

Какво ли не се е изпречвало пред българския народ!? Нима остана препятствие, което още да се лута из света, непохлопало вече многократно на нашите порти? Не сме ли опитни, изстрадали, поучили се от неволите на историята? Човек би допуснал, че всички тези начинания и драматични разврзки са поставили основите на едно здраво стъпило общество, обединено от миналото и с обща визия за просперитет в бъдещето. За огромно разочарование обаче проблемите в съвременна България доказват именно обратното, като тук се запитваме “къде по този каменист път се разпиляха народната ни мъдрост и така обещаващият потенциал”?

За да изследваме този въпрос в дълбочина, е важно първо да разберем колко ключова е ролята на възприятието ни за света в успешното преодоляване на кризисни състояния и достигане на набеязаните цели. Също както в медицината една и съща болест може да се прояви с вариращи симптоми при пациенти, израснали в различни среди, много ежедневни проблеми имат специфично отражение при всеки народ. В първия случай обаче главен фактор е нашата физика – материалната част на всеки човек, физиологията, генетичния строеж, който дори модерната технология още не е съумяла да разгадае напълно. Манталитетът ни, от друга страна, е това, върху което можем да работим, и е лична отговорност на всеки индивид да формира у себе си идейна система, която да му служи безотказно в правенето на прецизни съображения относно обстоятелствата. Тази позитивна нагласа е духовният ни имунитет срещу критиката, негативизма и разочарованието от грозните и неподправени страни на живота. Затова ако метафорично обединим чрез образа на дракона източниците на нашите проблеми, то манталитетът е копието, с което трябва да си послужим, ако искаме да слоим привидно непобедимата му осанка.

Теорията е ясна, но както изглежда, за много народи, включително и за българския, е нужно нещо повече от такава генерална мотивация за стремеж към пълноценен живот. Не фиксирането на собствени цели, а колективната приложимост на идеите за общо бъдеще се оказва най-голямото предизвикателство. Корените на причината можем да проследим назад до периода, оставил най-дълбоки белези върху психиката на българина и отношението му към света, а именно петвековното робство под скиптъра на Османската империя. Униженията, мъченията и наказанията, които покорените са били принудени да търпят, са създали у тях ужас, предаван поколения напред и множащ се с всяка генерация нови свидетели на тези нечовешки агресии. При такива обстоятелства всеки се фокусира върху тесния кръг около себе си, тъй като е наясно, че съпротива не може да бъде оказана, а всеки опит за помощ на друг в нужда може да рискува собствената сигурност. Този инстинкт за оцеляване се е проявявал под формата на прикритие и снишаване, като ключово е било запазването на рода и укрепване на семейното пространство от всичко външно и чуждо. Излизането

от зоната на комфорт в онези времена би означавало не просто временно неудобство, а смърт, с големи последици за целия род.

За трайния и до днес отпечатък на този “режим на самосъхранение” свидетелстват и проучванията за “Културните измерения” на холандския социолог Хеерт Хофстеде. Той онагледява предимствата и недостатъците на различни културни аспекти, като сравнява държавите по скала с б измерителя - метод, известен още и като “Моделът на Хофстеде”. Най-категоричният показател за България е “индексът за избягване на несигурността”, където страната ни е оценена с 85/100. Този резултат означава, че хората предпочитат комфорт и странят от рискове, застрашаващи устойчивите им навици и модел на живот. Те не посрещат с отворени обятия промяната, което се свързва със страха от несигурността - новостите не развълнуват българина, поради предубеждение, че вместо да разрешат проблеми, те ще задълбочат вече съществуващи такива, и че в крайна сметка потенциалните ползи няма да успеят да компенсират неудобството от процеса на адаптиране към тях.

Друг основен извод за нагласата на българите можем да приведем и от индекса за “мъжественост”, като с оценка 40 народът ни се определя като притежаващ за доминиращи черти тези, свързани с подсигуриране на благосъстоянието и спокойствието в семейната обстановка. Статистически няма категорична зависимост между качеството на живот в една държава и колко “мъжествено” или “женствено” е обществото, тъй като се срещат множество примери за успешна икономика и развити технологии и при двата типа. В случая на България обаче тази характеристика се изразява в липсата на състезателен дух и недостатъчната конкурентност, а фокусът е върху удоволствието от ежедневната сигурност за сметка на стремежа към статут и репутация. Но макар това да е полезно в личен план, то единствено ограничава националното ни развитие. Ако всеки цели с успеха си да допринесе единствено за подобряване на собственото си положение, вместо да сподели опита и знанията си, за да разреши колективните проблеми и да предложи методи за осъвременяване на остарели идеи, нацията никога няма да напредне отвъд повърхностното ниво, чийто стандарт често се приравнява с минималното, което държавата предлага.

Исключено е да вярваме, че няма българи, способни да допринесат за страната ни, защото съществуват хиляди доказателства за наши сънародници, развиващи се професионално в Америка, Германия и т.н. Фактите обаче сочат, че това, което спира хората в България от участие в инициативи с цел подобряване на определен аспект, е нежеланието да сътрудничат с обкръжението, защото не вярват, че ще имат изгода от крайния продукт и че ще си заслужава да инвестират време и ресурси за чужда облага. От една страна, дълбоко в тях все още стои активиран “режимът на самосъхранение”, заради който странят от предприемане на „рисковани стъпки. От друга страна обаче е натурално човешко влечение винаги да търсим смисъл в това, което правим, а когато не намираме такъв, да се преориентираме, така че да получим удовлетворение и ако не на обществото, то поне сами на себе си да сме полезни. Тази концепция се свързва с Пирамидата на Маслоу, където ценностите са разделени на нива, по които можем постепенно да се изкачваме, започвайки от най-базовите физиологични нужди, и стигайки до амбицията за самореализация. По тази йерархия на потребностите можем да генерализираме, че с изключение на хората, спадащи към най-ниските обществени класи, мнозинството българи се намират между третото и четвъртото стъпало - нуждата от обвързване е задоволена само на ниво “семейство” и “близки”, като го няма социалния елемент на това да се чувстваш част от нещо по-голямо като нацията. Отсъствието на стимул да използваме когнитивните си умения и логика, за да предлагаме решения и да се справяме с предизвикателства, допълнително задълбочава този цикъл на неудовлетвореност от факта, че не сме уважавани и ценени за качествата, които притежаваме, което на свой ред ни демотивира да се вълчим в подобни начинания. Когато не се чувстваме като стойностни членове на обществото, убеждението, че всеки наш опит е безполезен, се затвърждава, отстранявайки обмена на идеи и възможностите за прогрес.

Е, коя е общата болест, от която българският народ страда така неизлечимо? Кой е драконът, срещу който или когото трябва да съсредоточим усилията си, ако искаме да преодолеем тревожната тенденция на упадък в нашата държава? Отговорът е ясен: в плен сме на манталитета на безразличието и несклонността да участваме в инициативи, които не ни засягат директно. Дълбоко вкоренен проблем като този не може да бъде елиминиран за една генерация, но ако задачата ни е да превъзпитае сънародниците си, ще трябва да започнем от тези, чийто светоглед все още е в процес на формиране, а именно - децата. Важно е да бъде вдъхната увереност, че силата ни да господстваме над собствения си живот е неограничена, но е в същото време и пряко обвързана с благосъстоянието на останалите в нашето обкръжение. За тази цел е нужно да подтикнем желанието за инициативност, като трайно вкореним у малките разбирането, че тяхната принадлежност към България осмисля ролята им като членове, отговорни за нейното развитие. Възможна стратегия е въвеждането на задължителна доброволческа дейност за ученици от всички възрасти като покриването на определен брой часове годишно да бъде добавено към изискванията за получаване на диплома за завършено основно или средно образование. Това е приложимо независимо от класа, в който са децата, защото ще изпълняват задачи, съобразени с уменията и интересите си и ще имат непосредствено отношение към продукта на своя труд. Доброволчеството ще постави като основа на ценностните им системи помощта и съпричастността към другите хора и ще ги убеди, че хармонията зависи от взаимните усилия, не от надежди за едностранно покровителство. Добавянето на модул в образователната система, свързан с представяне на проекти пред специалисти от съответната сфера, също би имало подобен ефект, понеже ще докаже на учениците, че също както техните инициативи се взимат насериозно и биват поощрявани, е правилно и те да подкрепят каузи, които смятат за общодостойни. Тези консултации ще научат децата да приемат и отправят градивна критика, което е ключово умение за безпроблемна комуникация и отношение с околните.

Всеки от нас може да е храбрият Свети Георги, жертвоготовният Беоулф, или третият най-малък брат, който безстрашно надвива змея и избавя жертвите на коварната му примамливост. Всеки наш опит да се борим с липсата на чувство за принадлежност и ангажираност доближава България до усъвършенствания ѝ образ, който макар да е още далеч от реалността, тайно се прокрадва в мечтите на българина, който от векове копнее да осуети така неоправданото международното презрение